

КУШНІР

Роман Михайлович — академік НАН України, голова Наукового товариства імені Шевченка в Україні (з 2014 р.)

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА: ІСТОРІЯ, СЬОГОДЕННЯ, МАЙБУТНЄ

Вельмишановні учасники зборів!

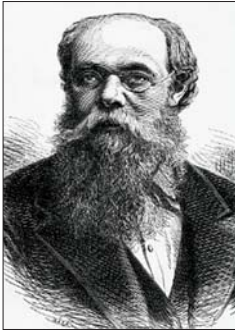
Вельмишановні колеги, друзі!

Ювілейна сесія Загальних зборів НАН України є однією з основних подій у рамках відзначення в Україні на державному рівні 150-річчя Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) — найдавнішої всеукраїнської наукової установи. Товариство сьогодні — це інтелектуальний осередок всеукраїнського масштабу, який уособлює тяглість національної наукової традиції, започаткованої півтора сторіччя тому. Статус Товариства як неофіційної Академії наук у бездержавний період історії України утвердили здобутки насамперед в українознавчих ділянках наукового знання, які асоціюються з іменами Михайла Грушевського, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Володимира Кубійовича та інших подвижників. Слід зауважити, що впродовж усього часу свого існування НТШ було єдиною українською науковою установою, вільною від ідеологічного тиску. Плідна наукова робота принесла Товариству визнання в науковому світі, його членами були вчені зі всієї України, завдяки чому воно стало важливим фактором соборності, а протягом останніх 30 років — й духовно-інтелектуального відродження України.

Наукове товариство імені Шевченка пройшло п'ять етапів інституційного розвитку.

Його було засновано 11 грудня 1873 р. як літературне Товариство ім. Шевченка у Львові за почином громадсько-культурних діячів Наддніпрянщини та Галичини й на кошти жертводавців (Олександра Кониського, Єлизавети Милорадович-Скоропадської, Михайла Жученка, Дмитра Пильчикова, о. Степана Качали). Нова національна інституція була покликана «спомогати розвій руської словесности» шляхом видання у власній друкарні книжок і літературних часописів, підтримки наукових видань, допомоги молодим літераторам, їхнього преміювання тощо.

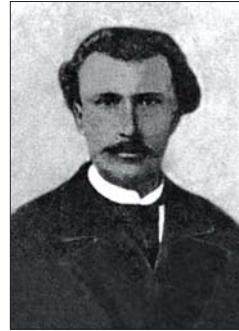
Фундатори Товариства ім. Шевченка у Львові

Олександр
КониськийЄлизавета
Милорадович-
Скоропадська

Михайло Жученко

Степан Качала

Дмитро Пильчиков

За перші 18 років роботи під егідою Товариства в цьому друкарському закладі побачили світ понад 920 різноформатних книжок, здебільшого наукового й науково-популярного, художнього (белетристичного) та навчального характеру. Від 1885 р. Товариство перейняло видання часопису «Зоря», який у 1890-х роках перетворився на всеукраїнський літературний орган. Отже, в перший період існування НТШ проявило себе видавничою діяльністю, що визначалося тогочасними завданнями інституції, сформульованими її засновниками у статутних положеннях.

Головами Товариства ім. Шевченка у цей період були Корнило Сушкевич, Сидір Громницький і Дем'ян Гладилевич.

За ініціативою Олександра Кониського, Юліана Целевича та Олександра Барвінського в 1892 р. було прийнято новий статут, який перетворив Товариство на наукове з метою розвитку науки українською мовою та вивчення національного життя у різних його виявах. Саме тоді починається **другий**, найяскравіший, **етап історії НТШ**, що закінчився в 1913 р. У цей період Товариство продуктивно розвивалося шляхом творення національної науки, яка зусиллями провідних членів вийшла на європейський рівень. Ключовою постаттю НТШ цього періоду був його голова Михайло Грушевський (1897–1913). Визначними діячами Товариства стали також голова Філологічної секції Іван Франко та секретар НТШ Володимир Гнатюк.

За новим статутом 1898 р., яким фактично завершилося перетворення цієї установи на наукову, Товариство мало кілька категорій членів: звичайні, дійсні, засновники та почесні. Перший корпус дійсних членів обрано 1 червня 1899 р., до нього увійшли 32 особи, серед яких: Володимир Антонович, Федір Вовк, Михайло Грушевський, Станіслав Дністрянський, Степан Томашівський, Яків Шульгин (від Історично-філософської секції); Олександр Барвінський, Володимир Гнатюк, Олександр Колесса, Олександр Кониський, Степан Смаль-Стоцький, Кирило Студинський, Іван Франко (від Філологічної секції); Григорій Величко, Іван Верхратський, Іван Горбачевський, Володимир Левицький, Петро Огоновський, Євген Озаркевич, Іван Пулюй, Фелікс Сельський (від Математично-природописно-лікарської секції) та ін.

Керівним органом Товариства був Виділ (на чолі з головою та секретарем), який обирали Загальні збори і в якому зосереджувалася вся адміністративна робота. Натомість наукова праця концентрувалася в Історично-філософській, Філологічній, Математично-природописно-лікарській секціях та в кількох комісіях. У 1894 р. створено Правничу комісію, в 1896 р. — Археографічну, в 1898 р. — Етнографічну та Лікарську, в 1899 р. — Мовознавчу, в 1906 р. — Статистичну, в 1909 р. — Бібліографічну та Фізіографічну. Засідання у секціях і комісіях відбувалися по кілька разів на місяць.

Голови Товариства ім. Шевченка у 1873–1892 рр.

Корнило Сушкевич
(1874–1885)Сидір Громницький
(1885–1886,
1887–1890)Дем'ян Гладилевич
(1886–1887, 1890–1892)

На них заслуховували доповіді, планували й обговорювали наукові публікації, затверджували їх до друку.

Серед інших досягнень Товариства — підготовка періодичних і серійних наукових видань, організація й наповнення музею та бібліотеки (від 1892 р.). У 1892 р. засновано головний періодичний орган — «Записки НТШ» (до 1913 р. вийшло 114 томів). Згодом з'явилася й низка інших видань. Авторами праць у цих збірниках були українські вчені з різних галузей знань: Михайло Грушевський, Іван Франко, Володимир Гнатюк, Олександр Барвінський, Іван Верхратський, Іван Пулюй, Федір Вовк, Василь Гарасимчук, Олександр Грушевський, Володимир Вергановський, Іван Джиджора, Олександр та Філарет Колесси, Мирон Кордуба, Іван Крип'якевич, Володимир Левицький, Євген Озаркевич, Петро Огоновський, Володимир Охримович, Володимир Старосольський, Кирило Студинський, Сте-

пан Томашівський, Володимир Шухевич, Микола Чайковський та ін.

У цей період національно орієнтовані інтелектуали, які гуртувалися в НТШ, власними дослідженнями започатковують формування української наукової термінології. Наприклад, «Збірник Математично-природописно-лікарської секції», заснований у 1897 р., став першим національним серійним виданням у сфері точних наук, у якому вивчалася це питання.

На другому етапі існування Товариства закладається його матеріальна, фінансова та видавнича база: у 1898 і 1912 рр. куплено два будинки на вул. Чернецького, 26 і 24 (сучасна вул. Винниченка), відкрито книгарню (від 1905 р.), для молодих дослідників і письменників організовано кілька грошових фондів, на кошти Євгена Чикаленка, Василя Смиренка та інших меценатів побудовано Академічний дім (студентський гуртожиток, з 1907 р.), 1912 р. власністю НТШ стала маєтність у селі Белелуя. Із 1894 р. і до Першої світової війни австрійська влада фінансувала діяльність Товариства з місцевого та державного бюджетів. Постійний прибуток інституція отримувала і від друкарні, яка з 1893 р. випускала шкільні підручники, популярні видання «Просвіти». Достатнє фінансове забезпечення дозволяло організовувати при НТШ літні навчальні курси для української молоді (1904), підтримувати їхні творчі плани, надаючи відповідні стипендії, забезпечувати постійне проживання у Львові (в Академічному домі) тощо.

У 1890-х роках налагодилися тісні контакти із зарубіжним науковим світом, і вже в 1913 р. НТШ обмінювалося книжками й часописами із 236 науковими установами Європи, Америки, Азії та Австралії. Від 1900 р. члени Товариства беруть участь у міжнародних наукових конгресах і з'їздах. Поступово інституція набуває загальноукраїнського значення. Вона стає потужним націє- та державотворчим фактором: члени НТШ у своїх працях науково обґрунтували окремішність української мови (Омелян Огоновський, Степан Смаль-Стоцький), історії (Михайло Грушевський), етносу (Володимир Гнатюк, Федір Вовк), чим

Голови НТШ у 1892—1913 рр.

Юліан Целевич
(1892)Олександр
Барвінський
(1893–1897)Михайло
Грушевський
(1897–1913)

Інші подвижники Товариства

Іван Франко,
голова
Філологічної секціїВолодимир Гнатюк,
науковий
секретар НТШ

заклали теоретичні підвалини для перетворення українців на державну націю.

Третій, перехідний, період (1914–1944 рр.) характеризується спадом наукової і, відповідно, видавничої діяльності НТШ, що було пов'язано з Першою та Другою світовими війнами, польською дискримінаційною політикою в міжвоєнну добу, браком наукових кадрів і матеріального забезпечення. У вересні 1914 — червні 1915 р. через захоплення Львова російськими військами Виділ Товариства перебував у Відні, засідання комісій і секцій не проводилися. Тоді ж закрито книгарню й бібліотеку, конфісковано друкарню, Академічний дім перетворено на казарми. НТШ зазнало величезних фінансових збитків, значно постраждало обладнання друкарні. Було втрачено й низку підготовлених до друку видань, частину архіву. У 1923 р. польська влада позбавила Товариство права друкувати підручники для українських шкіл, що ще відчутніше погіршило його матеріальний стан (воно, нагадаємо, фінансувалося переважно за рахунок діяльності друкарні та книгарні, а також чиншових оплат як доходів від нерухомості).

У той час інституцію очолювали Степан Томашівський, Василь Щурат, Кирило Студинський, Володимир Левицький та Іван Раковський. Активними членами Товариства й надалі залишалися Богдан Барвінський, Михайло Возняк, Володимир Вергановський, Ярослав Гординський, Володимир Дорошенко, Мирон

Кордуба, Іван Кревецький, Іван Крип'якевич, Іларіон Свенціцький, Василь Сімович, Володимир Охримович, Мирон Зарицький, Роман Цегельський, Володимир Кучер, Микола Мельник, Іван Фещенко-Чопівський, Мар'ян Панчишин. Проявили себе й молоді вчені: Микола Андрусак, Іван Карпинець, Володимир Кубійович, Ярослав Пастернак, Євген-Юлій Пеленський, Василь Міліянчук, Максим Музика, Євген Храпливий та ін.

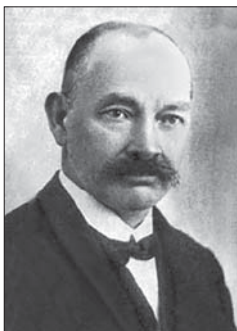
Продовжується друк «Записок НТШ» (40 томів, тяглої нумерації т. 99–100, 117–155) та «Хроніки НТШ» (11 вип., ч. 57–74), інші серійні видання виходили нерегулярно. З'являються нові часописи: «Лікарський вісник» (1920–1939, 61 ч.), «Стара Україна» (1924–1925, 48 ч.), «Українська книга» (1937–1939, 20 ч.), «Сьогодні і минуле» (1939, 4 ч.) та ін. За редакцією Івана Раковського публікується «Українська Загальна Енциклопедія» у 3 томах (1934–1935). Володимир Кубійович з Миколою Кулицьким видають «Атлас України і сумежних країв» (Львів, 1937), «Географію українських і сумежних земель» (Львів, 1938).

У 1920 р. офіційно відкрито музей НТШ із кількома відділами: культурно-історичним, природописним (від 1932 р. — окремий музей), історично-воєнних пам'яток (від 1937 р. — окремий музей); поповнюється бібліотека, яка перетворилася на найбільшу у світі книгозбірню українки.

Голови НТШ у 1913–1940 рр.

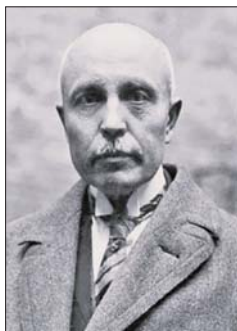
Степан
Томашівський
(в.о. 1913–1918)

Василь Щурат
(в.о. 1918–1921,
голова 1921–1923)

Кирило
Студинський
(1923–1932)

Володимир
Левицький
(1932–1935)

Іван
Раковський
(1935–1940)

На 1920-ті роки припадає період плідної та різнобічної співпраці НТШ з Всеукраїнською академією наук, передусім з її Историчною секцією під керівництвом Михайла Грушевського, який був ініціатором контактів. Так, його львівських колег та учнів Кирила Студинського, Мирона Кордубу, Івана Крип'якевича, Володимира Дорошенка, Василя Гарасимчука, Михайла Мочульського та ін. залучено до авторського колективу часопису «Україна», підготовки наукових збірників. Деякі з них відвідували Київ і Харків з нагоди відзначення ювілеїв видатних українських вчених та діячів культури. Між установами розвивався інтенсивний книгообмін, відбувалася співпраця з укладання термінологічних словників, вироблення спільного проєкту українського правопису тощо. Михайла Возняка, Володимира Гнатюка, Івана Горбачевського, Станіслава Дністрянского, Філарета Колесу, Степана Рудницького, Степана Смаль-Стоцького, Кирила Студинського, Василя Щурата обрано академіками ВУАН, натомість низка академіків стали дійсними членами НТШ. Поряд з обраними раніше Миколою Біляшівським, Миколою Василенком, Агатангелом Кримським, Орестом Левицьким, Олексієм Новицьким, Володимиром Перетцом, Миколою Петровим, Миколою Сумцовим, Дмитром Яворницьким ряди дійсних членів Товариства поповнюють інші академіки ВУАН — Дмитро Багалій, Во-

лодимир Вернадський, Дмитро Граве, Сергій Єфремов, Михайло Кравчук, Микола Крилов, Андрій Лобода, Володимир Різниченко, Степан Тимошенко, Павло Тутковський.

Якщо до Першої світової війни дійсними членами НТШ обирали переважно вчених-славістів та українців (Ян Бодуен де Куртене, Александр Брікнер, Олаф Брок, Альфред Єнсен, Андре Мазон, Томаш Масарик, Олексій Шахматов, Ватрослав Ягич та ін.), то в міжвоєнні роки — світової слави математиків і фізиків, хіміків і географів, таких як, наприклад, Альберт Ейнштейн, Давид Гільберт, Фелікс Кляйн, Альбрехт Пенк, Макс Планк, Фріц Прегль, що свідчило про наукове визнання Товариства та його міжнародний характер. Серед згаданих вчених — іноземних членів НТШ троє були лауреатами Нобелівської премії з фізики і хімії.

Зі встановленням радянської влади у вересні 1939 р. почалася політика планомірної ліквідації Товариства, яка завершилася його примусовим саморозпуском на Загальних зборах 14 січня 1940 р. Уже в умовах нацистської окупації на засіданні Виділу 17 вересня 1941 р. під головуванням Івана Боднара діяльність НТШ було відновлено. Відтоді воно діяло напівлегально (останнє засідання Виділу відбулося 20 серпня 1942 р.), проходили засідання комісій та секцій. У 1942 р. зроблено невдалі спроби зареєструвати Науковий інститут ім. Шевчен-

ка (ініціатором був Володимир Кубійович). Надалі інституційно Товариство існувало у вигляді Об'єднання праці наукових робітників Українського центрального комітету (УЦК), а науково-дослідна діяльність, яку оплачували щомісяця з «наукового фонду» УЦК, проводилася в кабінетах наукових працівників (колишніх комісіях).

Про повноцінну діяльність Товариства, незважаючи на воєнний час, свідчать вибори 27 дійсних членів в Історично-філософській та Математично-природописно-лікарській секціях НТШ, що відбулися у травні та липні 1942 р.

Результати своїх студій члени НТШ популяризували в часописах, вдалося надрукувати й кілька окремих книг. Перевидано «Географію українських і сумежних земель» Володимира Кубійовича (1943), опубліковано монографії Олени Степанів «Сучасний Львів» (1943) та Ярослава Пастернака «Давній Галич» (1944). Єдине дослідження, що вийшло під титром НТШ як перший том «Праць з до-свідного лісівництва» (видання Природознавчої секції НТШ), належало авторству Андрія П'ясецького і мало назву «Про побудування і біологічний розвиток ряду типів українського лісу» (1942).

За час Другої світової війни кількісні показники складу Товариства істотно змінилися. Якщо на 1 вересня 1939 р. налічувалося 172 дійсних члени (з них 46 іноземців), то на 8 травня 1945 р. вже 154 члени (30 іноземців), включно з 32 дійсними членами, обраними в 1940, 1942–1943 рр., тобто померло і загинуло 50 дійсних членів.

Четвертий, еміграційний, етап історії НТШ припадає на 1947–1989 рр. За ініціативою Володимира Кубійовича 30 березня 1947 р. у Мюнхені було скликано Загальні збори колишніх членів, на яких під проводом довоєнного голови Івана Раковського відновлено Товариство в еміграції. З виїздом української інтелігенції за океан відділи НТШ зі своїми управами (відділами) і статутами постали в головних центрах діаспори — США (Нью-Йорк, 1947 р.), Канаді (Торонто, 1949 р.) та Австралії (Сідней, 1950 р.). У квітні 1951 р.

Іван Боднар — виконувач обов'язків голови НТШ (1941–1942)

головну управу Товариства перенесли з баварської столиці до м. Сарсель поблизу Парижа, де спеціально для потреб наукового осередку за сприяння єпископа І. Бучка та матеріальної підтримки Конгрегації Східних Церков у Римі купили садибу з будинком. В 1952 р. було організовано Європейський відділ НТШ з осідком у Сарселі, прийнято статут й обрано управу на чолі з Володимиром Кубійовичем. У 1955 р., зі зміною структури Товариства в еміграції, завершився організаційний період в його історії: відділи у Європі, США, Канаді та Австралії перетворено на автономні крайові Товариства, а Головний відділ названо Головною радою НТШ. Його президентом став голова НТШ Америки Роман Смаль-Стоцький, а генеральним секретарем Володимир Кубійович. Наукова праця зосереджувалася у спільних для всіх крайових НТШ чотирьох секціях (Історично-філософській, Філологічній, Математично-фізичній і Хемічно-біологічно-медичній), а також у низці комісій та інститутів.

Першорядним завданням було згуртування наукових сил навколо традицій НТШ, поширення правдивих знань про Україну у вільному світі через дослідження, публікації, виступи на конференціях. Серед організаційних та наукових здобутків крайових НТШ — розбудова матеріальної бази (придбання будинків, закладання бібліотек та архівних зібрань, зокрема в НТШ Америки та Європи), продовження видання «Записок НТШ» у вигляді монографій та тематичних збірників (у 1948–2001 рр. ви-

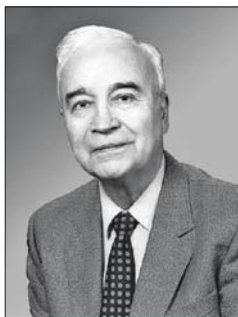
Голови НТШ в Європі

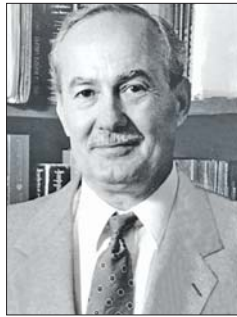
Володимир
Кубійович
(1952–1985)

Володимир Янів
(1985–1987)

Аркадій Жуковський
(1987–1997,
1999–2009)

Данило Гусар-Струк
(1997–1999)

дано 62 томи (156–216 і 218) тяглої нумерації), «Хронік НТШ» (ч. 75–80), започаткування нових спільних серій — «Бібліотеки українознавства» (від 1949 р., 62 томи) та «Українського архіву» (від 1960 р., 43 томи, переважно як регіональні збірники), видання «Енциклопедії українознавства» українською та англійською мовами, проведення знакових наукових заходів (насамперед наукового форуму з нагоди 80-річчя НТШ у 1953 р., Ювілейного конгресу до 100-річчя Товариства у 1973 р., конгресу до тисячоліття хрещення Руси-України у 1988 р. та ін.), виголошення українознавчих доповідей та організація секцій на англійських міжнародних наукових конференціях, реалізація різних громадських ініціатив української діаспори (як-от встановлення пам'ятника Тарасу Шевченку у Вашингтоні в 1964 р.).

НТШ в Європі спеціалізувалося головню на енциклопедичних проєктах і об'єднало навколо видання «Енциклопедії українознавства» більшість науковців-емігрантів, перетворивши Сарсель на центр енциклопедичного українознавства. З 1949 до 1995 р. за редакцією В. Кубійовича видано предметну частину енциклопедії (згодом з'явився її англійський варіант у 2 томах) та алфавітну (словникову) частину в 10 томах, гасла до якої написали близько 200 вчених. Спільно з Канадським інститутом українських студій підготовлено «Encyclopedia of Ukraine» у 5 томах (1984–1993).

НТШ в Америці, як і в інших країнах, фінансувалося за рахунок пожертв від українців-мігрантів, які створювали свої іменні фундації на підтримку інституцій, що розвивали вільну українську науку. Основними науково-економічними досягненнями Товариства у 1950-х — 1980-х роках слід вважати понад 100 видань. У цей час НТШ було постійним учасником міжнародних та американських славістичних конгресів. Інституція співпрацювала з українськими дослідницькими та освітніми закладами: Українським науковим інститутом Гарвардського університету (УНІГУ), Українським історичним товариством, Українською вільною академією наук (УВАН), з якою, серед іншого, проводилися спільні щорічні Шевченківські конференції. Надзвичайно вагомий внесок у тогочасну розбудову найуспішнішого на сьогодні крайового НТШ зробили його голови Микола Чубатий, Роман Смаль-Стоцький, Матвій Стахів, Осип Андрушків, Ярослав Падох, Леонід Рудницький, Лариса Залеська-Онишкевич, Орест Попович, Григорій Грабович, Галина Гринь. Десятиліттями жертвовно трудилися на благо Товариства й інші вчені — Іван Кедрин-Рудницький, Василь Ленчик, Василь Лев, Степан Горак, Григор Лужницький, Роман Осінчук, Петро Стерчо, Василь Стецюк, Василь Маркусь, Володимир Петришин, Микола Галів та ін.

НТШ у Канаді було створено в 1949 р. за ініціативою групи членів довоєнного Товариства на чолі з хіміком Євгеном Вертипорохом (голова до 1973 р.). Багато зусиль до розвитку цієї

Голови НТШ в США

Микола Чубатий
(1947–1952)

Роман Смаль-
Стоцький
(1952–1969)

Матвій Стахів
(1969–1974)

Осип Андрушків
(1974–1977)

Ярослав Падох
(1977–1990)

Леонід Рудницький
(1990–2000)

Лариса Залеська-
Онишкевич
(2000–2006)

Орест Попович
(2006–2012)

Голови НТШ в Канаді

Євген Вергіпорох
(1949–1973)

Богдан Стебельський
(1974–1994)

Володимир Мацьків
(1994–2000)

Дарія Даревич
(2000–2022)

інституції доклали й наступні голови Богдан Стебельський, Володимир Мацьків, Дарія Даревич разом із когортою активних членів. Наукова праця вчених, об'єднаних Товариством, увінчалася низкою фундаментальних видань,

таких як «Археологія України» Ярослава Пастернака (1961), «Український рік у народних звичаях в історичному освітленні» у 5 томах С. Килимника (1955–1956), «Українське населення Канади» І. Теслі (1968) та ін.

Голови НТШ в Австралії

Євген-Юлій Пеленський (1950–1956)

Павло Шулежко (1956–1959)

Роман Микитович (1981–1996)

Марко Павлишин (з 1998)

НТШ в Австралії було засновано в 1950 р. з осідком у Сідней дійсним членом НТШ ще передвоєнних часів, знаним бібліографом Євгеном-Юлієм Пеленським, який був його головою до своєї передчасної смерті в 1956 р. Далі Товариство очолювали матеріалознавець Павло Шулежко, соціолог і педагог Іван Рибчин, журналіст Теодосій Ляхович, педагог Іван-Матвій Ващишин, біолог Роман Микитович, а від 1998 р. літературознавець, іноземний член НАН України Марко Павлишин. Серед дійсних членів австралійського НТШ, які здобули собі ім'я в різних галузях науки, були: Ігор Гавришкевич, Ігор Гордіїв, Євген Сенета, Павло Богацький, Євген Завалинський, Дмитро Нитченко, Степан Радіон, єпископи Степан Гаєвський (Сильвестр) та Іван Прашко. Саме зусиллями інтелектуалів, згуртованих у цьому науковому центрі, і з'явилися численні науково-популярні книжки, інформаційні статті в

україномовній пресі Австралії про українців-поселенців на п'ятому континенті з висвітленням їхнього громадського та церковного життя. Знаковими, зокрема, є два томи книги «Українці в Австралії» (1966, 1998), серія конференцій під такою самою назвою.

П'ятий, сучасний, етап історії Товариства розпочався 21 жовтня 1989 р., коли на Установчих зборах у Львові зусиллями ініціативної групи вчених з різних наукових інституцій та громадських організацій було відновлено Наукове товариство імені Шевченка в Україні. В організаційному процесі цього відновлення, який тривав з березня того року, брали участь Олег Романів, Олег Купчинський, Роман Кучер, Ярослав Грицак, Ярослав Підстригач, Євген Гладішевський, Роман Лубківський, Лариса Крушельницька, Володимир Панасюк, Феодосій Стеблій, Ігор Юхновський та ін.

Основна мета Товариства в новітній період розвитку полягала у сприянні збагаченню духовної та матеріальної культури українського народу, його національному відродженню та розбудові української державності. Для досягнення цієї мети ставилися такі завдання: українознавчі дослідження в царинах історії, мови, літератури, етнографії, мистецтвознавства тощо; вивчення фундаментальних проблем природничих і точних наук; співпраця та координація діяльності з крайовими НТШ. Інституція об'єднала науковців з різних галузей знань і стала повноправним спадкоємцем і продовжувачем традицій НТШ, яке діяло в Україні впродовж 1873–1944 рр.

Для виконання статутних завдань Товариства наукову роботу проводили в 36 комісіях, які поділені на 8 секцій — історично-філософську, філологічну, етнографію та фольклористику, мистецтвознавства, соціально-економічних наук, фізико-математичну, біохімію і медицину, природознавства. Спершу до відновленого НТШ входили переважно вчені зі Львова, але від 1996 р. організовано 20 територіальних осередків по всій Україні. Станом на грудень 2023 р. налічується 197 дійсних членів та близько 3,5 тис. звичайних членів НТШ.

Голови Товариства в новітній період — Олег Романів (1989—2005), Олег Купчинський (2005—2014) та Роман Кушнір (від 2014 р.). Заступниками голови Товариства, керівниками секцій і комісій були такі відомі вчені, як Ярослав Дашкевич, Лариса Крушельницька, Уляна Єдлінська, Роман Кирчів, Роксоляна Зорівчак, Володимир Овсійчук, Андрій Рудницький, Олег Шаблій, Роман Гайда, Ярослав Довгий, Роман Кучер, Іван Головацький, Георгій Максимович, Володимир Колодій, Костянтин Малиновський, Ірина Даценко, Ігор Стасюк та ін.

Товариство провадить широку видавничу діяльність. Від 1990 р. вийшло понад 850 назв книжок у більш як 20 періодичних і серійних виданнях. Розширено тематичну палітру українознавчих студій, численні публікації повернули із забуття сотні імен видатних діячів національної науки та культури. Об'єднані в природознавчих комісіях, дослідники мають здобутки в ділянці наукової термінології та історії науки.

У середовищі НТШ жваво обговорюють нагальні проблеми українського правопису, українізації комп'ютерних програм, приймають колективні ухвали щодо найважливіших подій в Україні, що сприяє розвитку суспільної свідомості, впливає на законодавчі й виконавчі органи влади в головних питаннях розбудови національної державності, відновлення історичної пам'яті, захисту української мови, протидії русифікації в інформаційному просторі тощо.

У межах підготовки науково-видавничих проєктів, зокрема «Енциклопедії НТШ» (з 2012 р. вийшло 5 томів), Товариство тісно співпрацює з провідними університетами та академічними установами України, зокрема з Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України, Львівською національною науковою бібліотекою України ім. Василя Стефаника та ін., за що їм велика подяка. 8 грудня 2020 р. підписано відповідний Меморандум про співпрацю між НАН України і НТШ. У

Голови НТШ в Україні

Олег Романів
(1989—2005)

Олег Купчинський
(2005—2014, з 2014 —
почесний голова)

1989—1990 рр. відроджена в Україні інституція налагодила взаємини з крайовими Товариствами у США, Канаді, Західній Європі, Австралії. Вони координують свою діяльність через Світову раду НТШ.

Підсумовуючи, зазначу, що впродовж 150 років Товариство завжди було популяризатором української національної ідеї, активним учасником громадсько-культурного життя, поширювачем наукових знань про Україну і українців. Як уже наголошувалося, за весь період своєї історії воно не зазнавало ідеологічного тиску, хоча й переслідувалося різними окупаційними владами. Наприкінці XIX — на початку XX ст. НТШ було першою і єдиною організацією, в якій зусиллями вчених з усієї України розвивалася національна наука та культура. В період бездержавності Товариство створило ідейне підґрунтя національного відродження українців.

І сьогодні, святкуючи своє 150-річчя, Наукове товариство імені Шевченка завдяки жертвності своїх членів продовжує історичні традиції, підвищує свій авторитет, інтенсивно розбудовується, примножує наукові знання й культурні цінності, забезпечуючи сприятливі передумови для духовного поступу України та української нації.

Дякую за увагу!

Roman M. Kushnir

*Pidstryhach Institute for Applied Problems of Mechanics and Mathematics
of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2749-6846>

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY: HISTORY, PRESENT AND FUTURE

Speech at the anniversary session of the general meeting of the National Academy of Sciences of Ukraine, dedicated to the 150th anniversary of the Shevchenko Scientific Society, December 8, 2023

Cite this article: Kushnir R.M. Shevchenko Scientific Society: history, present and future. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* 2024. (2): 8–18. <https://doi.org/10.15407/visn2024.02.008>